

Oversigt over historisk litteratur fra året 1892 vedrørende Sønderjyllands historie.

I.

L. F. A. Wimmer. Sønderjyllands historiske Runemindesmærker. Festskrift fra Københavns Universitet i Anledning af Deres Maj. Kong Christian IX's og Dronning Louises Guldbryllup. Kbh. 56 s. 4°.

Den som sprogmand og særlig da som runeforsker så berømte professor W. beskæftiger sig her med en række syd-slesvigske runestene, som han deler i to grupper: Den ældre og den yngre Vedelspangsten og Hadeby- samt Dannevirkestenen. Begge de to Vedelspangstene er rejst over en kong Sigtrygg, der fældedes i midten af det tiende årh. De har særlig interesse ved at godtgøre, at svenske vikinger c. 900 har grundet et rige i Østersøens inderste vig, der var af megen vigtighed, da handelsvejene til Flandern gik over Slesvig. Disse svenske vikingekonger kom under tysk overhøjhed. Men da de stræbte efter at udvide deres magt mod nord, blev de overvundne og deres rige undertvunget af Gorm den gamle og hans søn Harald Blåtand.

De to andre runestene er rejst over et par af den danske konge Sven Tveskægs tapre krigere, der faldt, da denne konge belejrede Hedeby (Slesvig), hvor Svenskerne efter prof. W.'s mening påny havde sat sig fast i slutningen af det 10. årh.

H. Olrik. Biskop Valdemar og den danske krone (Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Hist. 1892. S. 342—84.)

Ovenstående bidrag til den i forvejen ret fyldige litteratur om den oprørske bisp er fremkommen som en kritik af dr. Godts afhandling „Bischof Waldemar von Schleswig und die Cistercienser von Guldholt“ (se den tidligere fortegnelse), og ved en fornyet, grundig gennemgang af bispens historie er det efter

vor mening fuldstændig lykkedes forf., at vise det grundløse i dr. G.'s overdrevne mistillid til kilderne, samt at klargøre det urimelige i dennes synsmåde af bispen som en forkæmper for Sønderjyllands selvstændighed, altså som en slags for tidlig født Slesvig-Holstener. Undersøger man derimod, hvad der efter forf. mening gav anledning til striden mellem bispen og hans unge frænde, den senere Valdemar Sejr, vil det vise sig, at han ikke ret vover at give noget afgørende svar, men holder sig til udtryk som „det kan tænkes“, „måske“ o. l. (s. 354). Skylden derfor ligger dog ikke hos dr. O., men hos kilderne, der her som på så mange punkter af vor ældre historie, nok lader os se hvad der skete, men ikke hvorfor det skete.

G. Gott. Untersuchungen über die Anfänge des Herzogtums Schleswig. II. Th. (Jahresbericht d. kgl. Christianeums zu Altona. 1891--92. S. I--XVIII. 4°.)

I modsætning til 1. del af sine undersøgelser holder dr. G. sig her udelukkende til hertugdømmets indre historie og statsretlige forhold og giver en i sin helhed tilfredsstillende om end temmelig skitseret fremstilling af: Krongods og fyrsteligt arvegods; skatter, indkomster og forvaltning; krigsvæsen, retsvæsen og lovgivning; adel og gejstlighed; samt endelig nogle „almindelige bemærkninger“ om hofhold, residents m. m. Enkelte mindre rigtige opgivelser findes vel i skriftet, trods den ikke ringe flid forfatteren har anvendt på sit arbejde, og uden at gå ind på en nærmere kritik, må det være nok at gøre opmærksom på uholdbarheden af den sandsynlighedsberegning, hvorefter forf. tror at kunne anslå tallet på hertugdømmets ledingsskibe til c. 50. Dette er sikkert altfor lavt, og en gammel vistnok pålidelig opgivelse anfører da også 130.

A. D. Jørgensen. Kong Kristian II på Sønderborg. (S. Å. 1892. S. 241—75.)

D. Schüfer. Zur Geschichte Christian III. (S. H. L. Z. 22. Bd. S. 477—504.)

Af de nulevende tyske historikere må prof. Sch. ubetinget siges at være den, der er bedst hjemme i vort fædrelands historie, hvortil han har ydet adskillige værdifulde bidrag, bl. a. nu for nylig et større værk om Fredrik I's og Kristian III's historie. Nær til dette knytter sig ovenstående afhandling, hovedsagelig bestående af aktstykker, der belyser forholdet mellem Kr. III. og flere af Tysklands protestantiske fyrster. Interes-

santest og af mest betydning for Sønderjyllands historie er dog en „memoire“ forfattet af kongens kansler, hvori der undersøges, på hvilken måde man bedst kan holde riget sammen efter kongens død. Det hedder da bl. a.: Besynderlig vil det være til megen nytte om kgl. majestæt. . . i al måde vil stræbe og tragte efter, at det hemmelige, skjulte, gamle og nedarvede had og avind mellem de to nationer, Danske og Holstenere, må plat udryddes..

E. Michelsen. Eine Salvaguardia des Groszen Kurfürsten für die Pastoren zu Friedrichstadt vom 13. Oktober 1658.. Ein Beitrag zur Geschichte des Kriegs 1657—1660. (S. H. L. Z. 22 Bd. S. 287—96.)

Forf. giver som indledning en oversigt over krigens ødelæggelser, der tilfulde viser, at et sådant værnebrev nok kunde gøres nødvendig i disse tider. Om deres hyppige forekomst vidner det også, at de næsten altid var trykte blanketter, der udfyldtes ved given lejlighed.

J. Ottosen. Et bidrag til kundskab om stemningen i Holsten og Slesvig 1813. (S. Å. 1892. S. 158—59.)

A. Wilde. Fra Krigen i 1848—49. Kbh. 190 s.

Deltog i krigen som ung marineløjtnant og giver en morsom skildring af sine forskællige farter.

W. von Siemens. Lebenserinnerungen. Berlin. 317 s.

S., den bekendte elektriker, trådte som tekniker i den slesvigholstenske regerings tjeneste og anlagde som sådan blandt andet de for os så skæbnesvangre batterier ved Ekernførde.

G. Rümelin. Aus der Paulskirche. Berichte an den Schwäbischen Merkur aus den Jahren 1848 und 1849. Hrsg. und eingeleitet von *H. R. Schüfer.* Stuttgart. XI + 259 s.

Det slesvig-holstenske spørgsmål på den tyske rigsdag behandles navnlig s. 31 ff, 68 ff. og 84 ff

Ernst Moritz Arndt zur schleswig-holstein'schen Frage.

Mitgetheilt von *R. Doebner.* (Historische Zeitschrift. Hrsg. von H. v. Sybel u. M. Lehmann. 68. Bd. S. 444—49.)

Et brev fra den bekendte digter og frihedsmand A. til kong Fredrik Wilhelm IV. af Preussen, hvori han anråber ham

om at hjælpe Slesvig-Holsten og nægte at underskrive Londonertraktaten, „for at man ikke skulde have den frækhed ved de underfundigste traktater uopløselig at smedde det som en slave til Danmark.“ (S. 441.)

The diplomatic reminiscences of lord *Augustus Loftus*.
1837—1862. London. Vol. I. XI + 428 s. Vol. II.
VIII + 343 s.

Lord Loftus var indtil 1862 engelsk gesandt i Berlin, og om end hans erindringer ikke giver vigtige bidrag til Danmarks historie, indeholder de dog en del interessante udtalelser af forskællige statsmænd, om det slesvig-holstenske spørgsmål, dette „uendelig indviklede væv“, som lorden kalder det. (2. bd. s. 168—69. I citatet efter Tauchnitz' udg. II, 213—54 refereres således en samtale med kong Wilhelm og Bismarck om dette æmne, hvor B. bl. a. erklærede, at han aldeles ikke var nogen fanatiker på dette punkt; stemningen i Tyskland var ganske vist noget ophidset, men personlig vilde han gribe enhver gunstig lejlighed til at få spørgsmålet fredeligt afgjort. Lord L.'s personlige opfattelse synes at have været til gunst for Danmark — se f. ex. I, 189 og 268, II, 204 — og han dadler stærkt Englands optræden, der indgød den danske regering det forfængelige håb, at „Danmark ikke vilde blive alene“ (II, 237). Men der er næppe nogen tvivl om, at udlandets stemning over for os i denne sag bedst karakteriseres ved det svar, den russiske gesandt i Berlin gav en fransk statsmand, da denne spurgte ham om hans mening angående det danske spørgsmål: „Lad dem blive stegt i deres eget fedt“ (Qu'il fallait les laisser cuire dans leur propres jus“. II, 219). En dansk oversættelse er for tiden i færd med at udkomme.

L. de Geer. Minnen. 1. delen. Stockholm. 281 s., og:
Konferencen på Ulriksdal i september 1863 (Svensk historisk tidskrift. Årg. 1892. S. 229—35.)

E. v. Quanten. Kong Karl XV.'s Unionsforslag. En Episode af Nordens Historie. Belyst ved Erindringer og Korrespondance. (Af Dagens Krønike. 1889. Juli—December. S. 1—49, 170—201, 301—27, 432, 605—19.)

I de urolige år omkring 1860 fandt den danske regerings Ejder-politik en god støtte hos de to andre nordiske riger. Kong

Karl XV., Fredrik VII.'s personlige ven, var selv stærkt greben af skandinavismen, og også flere af de svenske statsmænd, som f. ex. udenrigsministeren Manderström og gesandten i København Hamilton, hyldede dens idéer. Det skyldtes hovedsagentlig svensk påvirkning, at regeringen i 1863 udstødte marts-patentet, hvorved Holsten og Lauenborg bestemt udsøndredes fra det øvrige monarki, og da forholdet til Tyskland som følge heraf blev meget spændt, så det virkelig ud, som om Sv.-N. konsekvent vilde føre sin politik igennem. På et møde mellem Nordens konger i Skodsborg juli 1863 tilbød kong Karl nemlig Fredrik VII. et forsvarsforbund. Sveriges frie forfatning hindrede imidlertid kongen i egenmægtig at foretage et sådant skridt, og indenfor den svenske regering stødte det på alvorlig modstand, navnlig hos statsråden Gripenstedt og, om end i mindre grad, hos den dygtige de Geer. Særlig den førstes bestræbelser skyldtes det, at hele sagen blev underkastet en drøftelse ved en ministerkonference på slottet Ulriksdal, hvortil han på de G.'s udtrykkelige forlangende medtoges, og hvis forhandlinger han har nedlagt i ovenstående afhandling i det svenske historiske tidsskrift.

Bølgerne gik højt, og kongen var fast bestemt på at gennemføre sit løfte, men efter Gripenstedts indtrængende forestillinger, hvori han bl. a. foreholdt kongen Karl XII.'s skæbue, bifaldt han dog endelig, at sagen indberettedes til Frankrig og England. Da disse magters svar faldt utilfredsstillende ud, vovede Manderström ikke at fortsætte sin dristige politik og søgte så godt som mulig at hale sagen i land. Allianceforhandlingerne fortsattes ganske vist, og der bevilligedes penge til udrustninger, men efter de G.'s fremstilling var det hele kun skinforhandlinger, og M. greb med begge hænder den diplomatiske hank, den danske regering gav ham i novemberforfatningen. Denne var nemlig bleven til uden Sv.'s vidende, og dette kunde altså ikke mere betragte sig som bunden; marts-patentet var i forvejen bleven ophævet, og det var jo egentlig kun for følgerne af det, det havde garanteret. Men som de G. siger, „så man til sagens kærne, havde Sv. visselig lige så megen grund til vedblivende at hjælpe Danmark, som hvis det var bleven overfalden for marts-patentet“ (s. 254), og de Geer har fuldstændig ret, når han bemærker: „Udentvivel havde Manderström i flere af sine depescher ført et sprog, der ej var forsigtigt nok, såfremt det ikke var hans bestemte mening, at Sv. i ethvert tilfælde vilde optræde som Dmk.'s forbundsfælle, når det kom i krig med Tyskland.“ Og M. synes selv at have set det inkonsekvente i sin færd, thi da

det svenske folks forskællige stemning mod ham bl. a. fik sit udslag i, at man i Stockholm slog hans vinduer ud, medens man derimod i Göteborg fejrede ham med et festmåltid, sagde han til de Geer: Det er uhyggeligt; stenkast i Stockholm og supé i Göteborg; da foretrækker jeg dog stenene.“

At kong Karls stilling overfor sagen var en anden end hans ministres, skulde vise sig, da der senere under krigen fra anden side dukkede en plan op, der, hvis den var bleven gennemført, vilde have havt de videstrukkende følger, nemlig det såkaldte „kong Karl'ske unionsforslag“. Navnet er imidlertid vildledende, thi som v. Quanten oplyser i sit ovenfor anførte arbejde, var dets tilblivelse aldeles uafhængig af kongen. Dets egentlige ophavsmand var den ivrige skandinav, forfatteren C. Rosenberg, der allerede inden udgangen af 1863 kom ind derpaa i sin brevveksling med v. Q., Karl XV.'s bibliothekar og gode ven. Tanken modnedes mere og mere hos de to mænd, og i marts 1864 rejste v. Quanten til København forsynet med en skrivelse fra kongen til den forhenv. minister Hall, sammen med hvem han udarbejdede et forslag om en union mellem de tre riger. Efter forslaget skulde forsvarsvæsen og diplomati være fælles for rigerne, til hvilke de tyske dele af monarkiet ikke skulde høre, medens derimod Sv.-N. forpligtede sig til af al magt at modsætte sig, „at den nationale, danske del af Slesvig går tabt for Danmark“, med hvilket den skulde forenes under Grundloven. Mellem fyrsterne skulde der endvidere sluttes en familiepagt, hvorved de tre kroner tilsidst kunde samles på ét hoved.

Dette forslag overbragte v. Q. nu på egen hånd Karl XV., der fuldstændig bifaldt det, og gennem v. Q. midt i april meddelte det til den danske regering, idet han tilføjede, at det første skridt til forslagets virkeliggørelse måtte komme fra denne. Efter nogen nølen meddelte den ledende minister Monrad v. Q., at Kristian IX. gik ind på forslaget, men på den betingelse, at det holdtes hemmeligt, og at initiativet kom fra Sverige. Om dette punkt underhandlede der nu ivrigt, men efterhånden forandredes Monrads stilling, idet han nu også vilde have Holsten med ind i unionen, hvad der jo stod i den skarpeste strid med det nationale grundlag, hvorpå hele forslaget hvilede. Ved indirekte at lade give en forvrænget gengivelse deraf i norske blade vakte han desuden uvilje mod planen, der snart døde hen.

En stor del af v. Q. læseværdige afhandling, der er ledsaget af en mængde interessante til sagen henhørende aktstykker, går med til at undersøge det svenske ministeriums stilling såvel

til Skodsborgforbundet, hvis stranding han urigtig giver den danske regering skyld for, som også til den senere unionsplan, om hvilken han påstår, at den vandt de svenske statsmænds og navnlig de Geers tilslutning, hvad denne dog på det bestemteste nægter i sine erindringer.

Die politischen Reden des Fürsten Bismarck. Historisch-kritische Gesamtausg., besorgt von *H. Kohl*. II. Bd. 1862—1865. XIV + 426 s. Stuttgart.

Taler holdte af B. som ministerpræsident i den præjisiske landdag.

Moltkes militärische Korrespondenz. Krieg 1864. Hrsg. vom Grossen Generalstabe, Abth. für Kriegsgeschichte. Berlin. XIII + 244 s.

Blandt de forskellige felttogsplaner og militære aktstykker, der findes i Moltkes korrespondance, kan særlig fremhæves en felttogsplan mod Danmark fra dec. 1862. Som kampens egentlige hovedgenstand fremhæver M. her den danske hær, thi hovedstaden var man på grund af sin underlegenhed til søs ikke i stand til at ramme. Målet måtte derfor ikke så meget være at angribe som at omgå fjenden, og M. frygtede stærkt, at den danske regering i tilfælde af et vinterfelttog frivillig vilde rømme Dannevirke, da frosten jo vilde tilintetgøre den støtte, oversvømmelserne ydede, og trække sig tilbage til Als og Fyn, hvorved felttoget vilde trække ud, og faren for Europas indblanding stige. Til at foretage den omgående bevægelse mente M., at der behøvedes c. 60,000 mand, og samtidig med den tilrådede han flådedemonstrationer i forskellige Østersøhavne mod København, hvorved Danmark vilde blive nødt til at dele sin styrke.

Denkwürdigkeiten aus dem Leben des Generalfeldmarschalls Kriegsminister *Grafen von Roon*. Sammlung von Briefen, Schriftstücken und Erinnerungen. II. Bd. XII + 764 s. Breslau.

De bidrag, der angår krigen i 1864, består udelukkende af militære og diplomatiske aktstykker vexlede mellem Roon som krigsminister og kong Wilhelm, Bismarck samt overkommandoen i Slesvig.

C. A. Hoffmann. Erindringer fra Krigen 1864. Kbh. 308 s.

H. deltog som dragonvagtmeister i krigen, hvor han på grund af sin pålidelighed og dygtighed anvendtes til flere expeditioner, som ellers ikke falder i en vagtmesters lod.

J. P. Junggreen. Udtalelser om Nordslesvigs nationale

Ret 1868—1877. (S. Å. 1892. S. 110—34.)

G. Johannsen. Nordslesvig i 1891. (S. Å. 1892. S. 1—16.)

II.

M. Kleinsorg. Sønderjylland. Halvhundrede Billeder.

Tekst af *J. Ottosen.* Kbh. 64 s. 4°.

Den text, hvormed hr. Ottosen ledsager billederne — hvoraf forøvrigt flere kunde have været heldigere — er naturligvis ikke en almindelig rejsebeskrivelse eller topografi. Det er ikke landets og byernes størrelse og folketal eller deres ældre historie, han fortæller, nej det er af de levende mennesker, deres tanker og følelser, deres håb og udsigter han giver os et billede. Særlig dvæler han, som rimeligt er, ved hele den nationale sag, ved det arbejde, der på så mange måder sættes ind for at fremme den, og ved de udsigter, under hvilke kampen føres. I Angel undersøger han f. ex., hvorvidt det båder et folk at skifte nationalitet, og finder da, at „det tidligere så navnkundige angelske landbrug står ej på højde med Nordslesvig, og på de ikke materielle områder er forskællen langt større.“ Og de, der frygter for den skadelige indflydelse, det prøjsiske militærliv muligvis kunde udøve på de unge, kan have godt af at høre følgende lille anekdote. To Nordslesvigere, der af tjente deres værnepligt som kyrasserer i Berlin, kom en dag op til Gustav Johannsen og bad ham om at være voldgiftsmand i en trætte, de havde haft, nemlig om hvorvidt Sønderjyderne burde opgive deres landsmål og tale højdansk eller ikke. Hos dem har germaniseringen åbenbart ikke båret gode frugter.

J. Jørgensen. Forfattere, der har skrevet om Haderslev.

(S. Å. 1892. S. 135—49.)

Om Haderslevs tilstand som købstad for hundrede år siden.

To artikler i „Schlesvig-Holsteinische Provinzialberichte“.

Meddelte i oversættelse af *J. Jørgensen.* (S. Å. 1892.

S. 229—40.)

A. Sach. Die Ursprung der Stadt Hadersleben und das Stadtrecht Herzog Waldemars IV. vom Jahre 1292. Hadersleben. 80 s. 4°.

Støttet på endelsen „lev“ i byens navn antager dr. Sach, at den oprindelig må være anlagt af et mystisk folk Warnerne, der boede i Thüringen, hvor den samme endelse forekommer ret hyppig i bynavne. Ganske vist træffer man denne endelse endnu hyppigere i Danmark, men den kan ej være oprindelig dansk, siger forf., thi så måtte vi også træffe den i de af danske vikinger besatte dele af England, hvilket ikke er tilfældet; og Haderslev kan desuden, tilføjer han, aldeles ikke være af dansk oprindelse af den simple grund, at de danske i den ældste tid aldeles ikke boede i Sønderjylland, der var besat af Warner og Jyder, og dette sidste folk har dannet hovedmassen af byens indvånere, thi „borgerne er, hvad deres sprog viser, af jydsk stamme og ikke af dansk oprindelse“ (s. 31). Man får dog den trøst, at begge folkestammer både nationalt og sprogligt står hinanden nær!

E. Traeger. Die Halligen der Nordsee. (Forschungen zur deutsche Landes- und Volkskunde. Hrsg. von A. Kirchhoff. 6. Bd. Stuttgart. S. 231—343.)

Efter at have givet en udsigt over disse småøers forhistorie og deres geografiske bygning, gennemgår forfatteren beboernes levevis, boliger og agerbrug m. m. samt endelig de forskællige foranstaltninger, der gennem tiderne er bleven trufne for at hindre deres fuldstændige ødelæggelse af havet, der jo allerede har formindsket deres størrelse betydelig og forvandlet store dele af det faste land til „vadder“, hvor man hyppig finder levninger af beboelsespladser, ja stundom endnu kan skælne markskæl og lignende. Den interessante afhandling er ledsaget af 10 kort.

III.

L. Frahm. Lebensbilder der Heldengeister und Altmeister der verdienstvollsten und hervorragendsten Männer Schleswig-Holsteins. 1. Bd. Oldesloe. XII + 195 s.

Har ikke været os tilgængelig.

Jes Jørgensen Bjørnshauge. (S. Å. 1892. S. 17—18.)

H. R. Baumann. Tre Sønderjyder i den danske Kunst. Biografiske Skitser. (Eckersberg, H. V. Bissen og Heinrich Hansen). (S. Å. 1822. S. 213—28.)

V. Sommerfelt. Hans Adolf Brorson som Salmedigter. Kristiania. 44 s.

Jfr. „Brorson“ i referatet af „dansk biografisk Lexikon“.

L. Schrøder. Christian Flor. (S. Å. 1892. S. 63—104.)

Jfr. samme forfatters afhandling: Christian Flor som Politiker (Danskeren. 7. Bd. S. 224—37.)

E. Wasserzieher. Friedrich Christian Herzog von Schleswig-Holstein-Sonderburg-Augustenburg und seine Beziehungen zu Schiller. (Berichte d. Freien deutschen Hochstiftes zu Frankfurt a. M. Neue Folge. 8. Bd. 3. H.)

Jfr. referatet af dansk biografisk Lexikon.

M. Eskesen. Af en sønderjydsk Bondeslægts Saga. (Høj-skolebladet 1892. Nr. 19—20.)

Levnedsskildringer af familien Hanssen, hvor der særlig dvæles ved den i 1891 afdøde Chr. Hanssen-Nørremølle. Familien, der oprindeligt stammer fra Angel, kom i begyndelsen af forrige årh, til Sundeved, hvor dens egentlige stamfader, sandemand Jørgen Hansen, allerede som dreng overtog en gård i Sottrup, hans syvende og yngste søn, der ligeledes blev sandemand, købte Nørremølle.

Christen Hanssen. (S. Å. 1892. S. 19.)

H. P. Hanssen-Nørremølle. J. P. Junggreen. (S. Å. 1892. S. 105—9.)

P. Skau. Degn og Lærer, Dannebrogsmænd A. Kloster i Sommersted og hans Slægt. (S. Å. 1892. S. 161—81.)

Bülow. Sønderjyden Hans Nikolajsen og hans Mission i Jerusalem. (Nordisk Missionskrift. Udg. af J. Wahl. 1892. S. 97—135.)

Nikolajsen fødtes 1803 i Løgumkloster, og da hans lyst til missionsgerningen var bleven vakt ved en opdragelse i hernuttisk ånd, gik han, efter at have forberedt sig til sin gerning

på missionskolerne i Berlin og London, 1826 til Jerusalem som Jødemissionær. Efter en lang og omfattende virksomhed døde han i Palæstina 1856.

Niels Chr. Nissen. Ved *J. Ottosen*. (S. Å. 1892. S. 20—62.

Berthou. Aus dem Briefwechsel Heinrich Rantzaus von 1570 bis 1590. (S. H. L. Z. 22. Bd. S. 241—83.)

Øverst blandt den talrige skare af berømte mænd, med hvilke Henrik Rantzau, der var kgl. statholder i hertugd., stod i brevvexling, findes flere fyrster, som f. ex hertugen af Gottorp, men hovedmassen af hans korrespondenter er dog videnskabsmænd, af hvilke mangfoldige roser den lærde adelsmand i høje toner for til gengæld efter tidens skik og brug at modtage understøttelse af ham, hvad der jo i vore øjne unægtelig tager sig lidt mærkeligt ud.

Som det er at vente, er det navnlig lærde spørgsmål, der drøftes, og der er næppe den videnskabsgren, uden at man jo kommer ind på den. Med Tyge Brahe, som han stod i livlig forbindelse med, afhandler han astronomi og astrologi (stjærneyderi), til hvilken han i lighed med sin tidsalder havde megen tiltro, og den berømte theolog Niels Hemmingsen spørger han til råds om theologiske tvivlspunkter. Særlig er det dog geografiske og historiske æmner, i hvilke han også selv var mest bevandret, der interesserer ham.

C. Petersen-Schmidt. Professor H. V. Rasmussen som Præst i Halk. (Højskolebladet 1892. Nr. 24)

Dvæler særlig ved den omfattende virksomhed, R., der var præst i Halk fra 1850—64, udfoldede på skolevæsenets område, idet han et par gange om ugen samlede de af børnene, der havde lyst, i præstegården, hvor han privat underviste dem i historie, geografi m. m.

L. zu Reventlow. Das Geschlecht der Reventlow. (S. H. L. Z. 22. Bd. S. 1—158.)

Fra deres oprindelige hjemstavn, Ditmarsken, udbredte R. sig tidlig over Nordtyskland og nåede i begyndelsen af det fjortende århundrede op i Sønderjylland. Godt og vel en menneskealder senere fik de fast fod i Danmark, hvor de siden har holdt sig og bl. a. skænket landet så dygtige mænd som bondesagens forkæmper Chr. D. Reventlow.

Afhandlingen, der dels består af genealogier dels af enkelte levnedsskildringer, er ledsaget af flere stamtavler.

C. N. Lorenzen. Sønderjyden Andreas Riis, Missionær paa den danske Del af Guldkysten fra 1832—45. (Nordisk Missionsskrift udg. af J. Wahl. 1892. S. 289—340.)

Ligesom N. er Riis født i Løgumkloster (1804), og ligesom denne påvirkedes han i sin barndom stærkt i hernhuttisk retning. N.'s eksempel bidrog også meget til at fremme R.'s lyst til missionsvirksomheden, og efter et ophold i Basel indskibede han sig 1832 til Guinea. Hans virksomhed der bar imidlertid ikke synlige frugter, thi i de tretten år han opholdt sig der, lykkedes det ham ikke at døbe en eneste Neger. 1845 opgav han på grund af klimafeber sin virksomhed og tog senere efter et ophold i sit fædreland til Norge, hvor han virkede i missionens tjeneste til sin død 1854.

Hans Peter Rosenbom. (S. Å. 1892. S. 18—19.)

Den jyske Bonde Niels Jokum Termansen. Et Minde-skrift ved *P. Bjerge*. Aarhus. 226 s.

Skøndt født udenfor Sønderjyllands grænser har T. dog været kendt og skattet af så mange heræde, at dette billede af den „dygtige, ædle og elskværdige jyske bondeskikkelse“ med rette må findes i denne oversigt. Bogen består dels af hans egne optegnelser om hans „slægt, barndom og ungdomsår“ (s. 1—48), hvortil der slutter sig en række breve, skrevne under hans ophold i København 1864 til hans hustru (s. 49—66), dels af forskællige af hans venners erindringer om ham. P. Bjerge har således i „Mere om N. J. Termansen“ (s. 67—112) givet en fuldstændig levnedstegning af ham, ligesom han også har skildret hans „Død og Jordefærd“ (s. 184—213); folkethingsformand Høg-sbro fortæller om sit personlige forhold til T i politisk henseende (s. 172—83), og E. Elberling giver endelig en fyldig oversigt over T.'s deltagelse i det offentlige liv. (S. 113—172, også trykt i Højskolebl. 1892. Nr. 14—40.) Jfr. desuden: L. Schrøder. Til N. J. Termansens Eftermæle (Danskeren. 8. bd. S. 177—82.) og: Breve fra N. J. Termansen. (Dansk Kirketidende. 1892. Nr. 23, 25—26.)

IV.

L. M. B. Aubert. Grundbøgernes (Skjøde og Pante-protokollernes) Historie i Norge, Danmark og tildels Tyskland. Kristiania. 240 s.

S. 85 ff. giver forf. en udsigt over grundbøgernes historie i hertugdømmerne, der frembyder særlig retshistorisk interesse, idet der på grund af den administrative forbindelse var en stadig gensidig påvirkning mellem dansk og norsk, slesvigsk og holstensk ret. Af ældre sønderjydske grundbøger dvæler forf. særlig ved en gammel flensborgsk protokol, påbegyndt 1438 samt en grundbog fra samme by (påbeg. 1508), i hvilken hvert af byens c. 400 huse havde sit eget folio, og hvori salg og navnlig pantsætning har været indført.

Derpå gennemgås den særlige lovgivning på dette område ned til vort århundrede.

C. E. Carstens. Geschichte der Predigt in Schleswig-Holstein. (S. H. L. Z. 22. Bd. S. 1—158.)

Forf. begynder sin skildring med reformationen, hvis første talsmand, Herman Tast i Husum, snart følges af flere, blandt hvilke vi nævner Thomas Knudsen og Jens Brun, der i Nord-slesvig prædikede evangeliet på folkets modersmål. Reformationstidens prædken, der havde været frisk og levende, afløses ved århundredets udgang af „en nøgtern orthodoxy, der lægger stærk vægt på det konfessionelle“, og denne lærde og tørre retning hersker uforstyrret til c. 1700, da den lidt efter lidt fortrænges af den mere levende og opbyggelige pietisme; gennem et mellemstandpunkt, hvor man lægger hovedvægten på en velbygget prædken, smukt sprog og flydende foredrag, når vi over i rationalismen, hvis vigtigste repræsentant i hertugdømmerne er den som sprogmand bekendte superintendent Adler. Den nuværende periode endelig åbnes ved Ditmarskeren Klaus Harms fremtræden c. 1810.

W. Stockmann. Die Versorgung der Prediger-Wittwen und -Waisen in der evangelisch-lutherischen Kirche der Provinz Schleswig-Holstein. (S. H. L. Z. 22. Bd. S. 305—474.)

Forf. gennemgår den ældre og nyere lovgivning på dette område og giver en række statistiske tabeller over præstekaldenes indkomster, og hvad der deraf anvendes til enkeforsørgelsen.

L. J. Moltesen. Anthoinette Bourignon og hendes ophold i Sønderjylland. (Kirkehistoriske Samlinger. 4. Række. 2. Bd. S. 396—430.)

A. B. var født 1616 i den nordfranske by Lille og blev tidlig religiøst vakt. Hendes religiøsitet, der var i allerhøjeste

grad sygelig og overspændt, og som gav sig udslag i de mest overdrevne selvpinsler. drev hende bort fra sin hjemstavn, og foreløbig drog hun til Holland. Hun samlede her en menighed om sig og havde i sinde at føre disse udvalgte, sine „åndelige børn“, som hun kaldte dem, til Nordstrand for der at danne et nyt samfund, der skulde leve efter dydens og kærlighedens love. Forsøget slog imidlertid fejl, og i årene 1671--76 flakkede hun om i Sønderjylland, hvor hun, udsat for idelige forfølgelser af præsterne, søgte at vinde befolkningen for sin lære. Det mislykkedes dog fuldstændig, og få år efterat hun havde forladt Sønderjylland døde hun, 1680.

J. Langkjær. Hostrup paa Foredragsrejse i Sønderjylland. (Højskolebladet 1892. Nr. 51.)

Handler om et besøg af Hostrup på Sandbjerg højskole i sommeren 1874 og de derpå følgende begivenheder, nemlig skolens lukning og forbuddet mod at danske præster holdt gudelige møder i Sønderjylland.

H. V. Clausen. Folkesproget i Sønderjylland. (S. Å. 1892. S. 182—212.)

R. Hansen. Die Sprachgrenzen in Schleswig. Mit Karte. (Globus. Illustr. Zeitschrift f. Länder- u. Völkerkunde. 61. Bd. Nr. 24.)

Hovedsagentlig støttet på Adlers arbejde i S. H. L. Z.

R. Mejborg. Slesvigske Bøndergaarde i det 16de, 17de og 18de Aarhundrede. Kbh. 220 s. 4°.

Man skulde tro, at en så stor bog om „bøndergårde“ kun vilde have ringe interesse for almindelige dødelige, der ikke var arkitekter, tømmere eller lignende; når dette dog langt fra er tilfældet, er det fordi forfatteren i virkeligheden giver meget mere end titlen lover; hans bog er ikke blot bøndergårdenes historie, nej det er hele den sønderjydske bondestands kulturhistorie i det ovenfor anførte tidsrum. Det har ikke været noget let arbejde, men desto taknemligere må man være hr. M. for alle de interessante enkeltheder, han har kunnet plukke ud af et så tørt materiale som skøder, tingsvidner og testamenter m. m., samt for den livlige form, han har givet sine skildringer. Fra at omtale en gammel forladt skolebygning ude i heden kommer han således ind på en skildring af skolevæsenet. Vi ser børnene gå til skole med deres tørv under armen, som de

pligtskyldigst skal aflevere til læreren, der som oftest i lighed med Sten Blichers mand, der „om e vinter wa skwolmæjster men om e sommer wa muhrmæjster“, drev et håndværk ved siden for at hjælpe lidt på den usle løn; hvor vidt de, som Blichers, har været „lih døgne te beggi diel“ skal lades usagt, men gennemgående stod oplysningen dog ret højt. Også om skolebøgernes udvikling og hele åndslivet fortæller forf. meget i denne sammenhæng, men mest plads tager selvfølgelig de egentlige landboforhold. For hver af de enkelte landsdele gennemgår han særskilt fæstevæsen, udsæd, sædskifte, besætning m. m. samt, hvad der spillede en stor rolle i forrige århundrede, udflytningen. For enkelte dele af landet har han haft særlige hjælpemidler således for Åbenrå amt, hvor der foreligger en gammel kortsamling (fra 1641), der bl. a. viser gårdenes størrelse; hvis bymarkerne var bleven udskiftede, vilde således helbolene have opnået den betydelige størrelse af 400 tdr. land. Befolkningen var dygtig og djærv, den lod sig ikke så let kue af øvrigheden, og om dens dygtighed på landbrugets område er det et godt vidnesbyrd, at der f. ex. i Lysabild fandtes 63 jordboniterings-taxter, medens det lovbestemte antal kun var tre.

Om de ulykker, der dengang ramte befolkningen, får man et godt begreb ved at læse hr. M.'s skildring af kvægpesten; den begyndte i Søndervillum 1745, og uagtet man satte vagt om byen og traf andre sikkerhedsforanstaltninger, bredte den sig på grund af befolkningens uforsigtighed dog snart videre og varede med korte afbrydelser i en længere årrække; som bevis på dens styrke kan anføres, at alene på Trøjborg gods døde i 13 måneder 3077 stykker kvæg. Også ulvene spillede dengang en rolle, 1763 dræbtes de således endogså på Koldings gader.

Brauch und Sitte in Schleswig-Holstein im Anfang des 19. Jahrhunderts. (Zeitschrift für deutsche Culturgeschichte. N. F. 2. Bd.) og

II. *Volksmann*. St. Martinstag in Schleswig-Holstein. (Am Ur-Quell. 2. Bd. S. 200—02.)

Intet af disse to arbejder har været os tilgængeligt.

II. *P. Haanssen-Nørremølle*. Små statistiske Meddelelser. (S. Å. 1892. S. 307—16.)

Udvandringen i Årene 1890 og 1891. — Prioritetsgjælden i Hertugdømmerne. — Gårdkjøb i Nordslesvig af sydfra Indvandrede fra 1865—1890.

P. Knuth. Geschichte der Botanik in Schleswig-Holstein.

II. Th. Die Zeit nach Linné. Kiel u. Leipzig. S. 53—216.

I denne del behandles botanikens historie efter at den, frigjort for lægevidenskabens favntag, havde udviklet sig til en selvstændig videnskab, der ikke lagde hovedvægten på planternes „kraft og brug“. Ligesom i første del giver forfatteren en systematisk oversigt over de forskellige botanikere og deres værker.

Dansk biografisk Lexikon, tillige omfattende Norge for Tidsrummet 1537—1814. Udg. af *C. F. Bricka*. Kbh.

1.—6. Bd. Aaberg—H. Hansen.

Blandt de Sønderjyder eller til Sønderjylland knyttede mænd, af hvilke der findes levnedstegninger i de hidtil udkomne bind, kan fremhæves:

I 1. bd. (Aaberg-Beaumelle.)

W. H. F. Abrahamson. 1744—1812. Om end hele hans virksomhed falder uden for Sønderjylland, så fortjener han dog at mindes som det danske sprogs og den danske nationalitets trofaste forkæmper. Født og opdraget i et tysk hjem (i Slesvig) kunde han ikke et ord dansk, da han kom ind på kadetakademiet i København, hvor hele uddannelsen foregik på tysk, ja hvor det endog var kadetterne forbudt at tale dansk indbyrdes. Hans tidlig vakte kærlighed til det danske sprog besejrede dog alle hindringer, og da A. i 1771 selv blev lærer ved en militær uddannelsesanstalt, var han den første, der underviste danske officerer på modersmålet. Tillige udfoldede han han en frugtbar forfattervirksomhed; han samlede vore gamle folkeviser og gjorde opmærksom på oldtidsmindernes betydning, han forfattede lærde afhandlinger og kritikere

og skrev digte og selskabssange, bl. a. den bekendte: Min søn, om Du vil i verden frem, så buk!

J. G. C. Adler. 1756—1834. Født i Arnæs. Særlig bekendt ved sine arbejder i østerlandsk sprog og historie. A. udnævntes 1792 til generalsuperintendent i Slesvig, hvilken stilling han beklædte til sin død, og hvor han virkede i rationalistisk retning.

Adolf I. 1401—59. Greve af Holsten og hertug af Sønderjylland, som han med held og dygtighed forsvarede mod Erik af Pommern, indtil han 1440 fik det til len af den danske krone. Med ham uddøde Schauenborgernes æt, „der mere end nogen anden har bidraget til at løs-rive Sønderjylland fra moderlandet.“

Adolf II. 1526—86. Hertug af Sønderj. (Gottorp). En tapper og krigslysten herre der foruden i det store tog mod Ditmarsken deltog med liv og lyst i Tysklands og Nederlandenes fejder. Som regent var han en dygtig omend stræng herre, der på alle måder sørgede for sine undersåtters vel; med den danske del af disse talte han stadig dansk, og trods sine langvarige lensstridigheder med sin broder og brodersøn, Kristian III. og Fredrik II., op-trådte han dog meget loyalt over for Danmark.

Adolf. 1600—31. Hertug af Holsten-Gottorp. Lige-som sin ovenfor anførte bedstefader kastede han sig ind i udlandets krige og faldt mod Gustav Adolf ved Breitenfeld.

Frederik Ahlefeldt. 1623—86. Greve og Storkansler.

Frederik Ahlefeldt. 1662—1708. Greve og Stat-holder i Slesvig.

Carl Ahlefeldt. 1670—1722. Greve og Statholder i Slesvig. Om Fr. A. d. ældre, der byggede Gråsten slot,

og hans to sønner se: A. D. Jørgensen. Gråstens ældre historie. (S. Å. 1889.)

Godske Ahlefeldt. C. 1477—1541. Fortjener at nævnes som den sidste katholske bisp i Slesvig, og som den der djærvt og fyndigt forsvarede hertugdømmets og bispedømmets uafhængighed af Tyskland.

N. Ahlmann. 1809—90. Den bekendte patriot og politiker. (Se S. Å. 1891. S. 21.)

Alexander. 1573—1627. Hertug af Sønderborg og stamfader til den sønderborgske linje, af hvilke den augustinborgske og den lyksborgske er en gren.

Tr. Arnkiel. † 1713. Som præst har han gjort sig bekendt ved at give stødet til konfirmationens indførelse i hertugdømmet; som forfatter og i national henseende „kan han siges at være førstegrøden af Kieler-universitetets for-dærvelige virksomhed over for Sønderjyllands danskhed“, idet han betragtede landet og befolkningen som oprindelig tyske.

A. F. Asmussen. Født 1840 i Flensborg, før tiden kontorchef i det danske kultusministerium.

J. Asmussen. Skolemand og historisk forfatter. Født 1794 i Havetoft sogn, † 1850. Stiftede sammen med Michelsen det slesvig-holst. tidsskrift *Archiv f. Staats- u. Kirchengeschichte*.

August Philip. 1612--75. Hertug af Sønderborg-Beck. Fra ham nedstammer bl. a. Kristian IX.

Augusta. 1580—1639. Datter af kong Fredrik II. og hertuginde af Holsten-Gottorp, hvor hun særlig gjorde sig bekendt ved sin strænge lutherske rettroenhed — og sin gærrighed.

M. Bahnsen. 1809—75. Både før 1848 og senere deltog B., der 1850 blev rådmand i Åbenrå og 1853

stænderdeputeret, ivrig i det politiske og nationale liv og opgav aldrig kampen, trods de mange vanskeligheder han havde at kæmpe med i sin fødeby. 1849 forvistes han af statholderskabet og deltog da i oprettelsen af den slesvigske forening, efter 1864 afskedigedes han fra sine offentlige hverv.

H. F. v. Bassewitz. 1680—1749. Holsten-gottorpsk minister og statsmand, der, efter at den gottorpske del af Sønderjylland 1713 var bleven inddraget under den danske krone, med stor iver virkede for dens generhvervelse. Jfr. Carl Frederik. Hertug af Gottorp III, 367.

I 2. bd. (Beccau-Brandis.)

B. Bendsen. 1787—1875. Beskæftigede sig som skolelærer i Ærøskøbing med nordfrisisk sprog og litteratur.

A. Bernstorff. 1811—64. B., der var født på herregården Grünhorst i Sydslesvig, udmærkede sig som oberst ved Dybbøls forsvar og faldt ved stormen den 18. april.

W. H. Beseler. 1806—84. Den bekendte slesvigholst. politiker, der er født i Tyskland, trådte 1841 offentlig ind i det politiske liv som stænderdeputeret for Tønder og indbragte efter samråd med hertugen af Augustenborg året efter et forslag, om at Haderslev amt skulde indlemmes i Nørrejylland, for derved ligesom at betegne, at det i grunden var den eneste del af Sønderjylland, der var dansk. 1846 valgtes han til stænderforsamlingens formand og optrådte stadig heftigere mod Danmark, ligesom han også var sjælen i den provisoriske regering i 1848. B. vilde fortsætte kampen til det sidste, men efter at de holstenske stænder havde opgivet modstanden, flygtede han til Tyskland, hvor han sluttede sig nøje til

Pröjßen, hvis regering gav ham en stilling ved universitetet i Bonn.

K. G. C. Besler. 1809—89. Ovenstående's broder; bekendt tysk retslærd. Født ved Husum.

J. Beyler. 1522—87. Sekretær hos hertug Hans den ældre.

H. V. Bissen. Billedhugger. Født i Slesvig 1798 † 1868. (Se S. Å. 1892. S. 220 ff.)

H. C. F. Bielke. Født 1739 i Lyksborg. Hofmarskalk og amtmand i Tønder. † 1789.

H. O. Bjørn. Matematiker, født i Tørning len 1777 † 1843.

M. F. Blaunfeldt. 1799—1880. B. (f. i Åbenrå), der før 1848 levede som advokat i forskellige sønderjydske byer, var i de nærmeste år før oprøret en stadig medarbejder ved „Flensburger Zeitung“, hvor han forfægtede danskhedens sag med stor dygtighed. Efter slaget ved Isted blev han herredsfoged i Sydslesvig, fra hvilken stilling han blev afsat i 1864.

A. F. Blome. 1798—1875 B., der hørte til den strængt konservative retning indenfor slesvig-holsteinismen og før 1848 havde været dansk diplomat, indtog 1851 forsædet i den holstenske civilbestyrelse og valgtes 1856 af den holst. stænderforsamling til medlem af rigsrådet, hvor han blev en af „de elleve“, der protesterede mod fællesforfatningen, ligesom han i den følgende tid spillede en betydelig politisk rolle.

Hans Blome. 1530—99. Trådte 1581 i kong Fredrik II.'s tjeneste som amtmand i Haderslev, i hvilken stilling B., der i samtiden gik for at have „einen tollén

teufelischen Kopf“, efter kongens død gjorde sig meget bemærket.

J. B. Bluhme. 1681—1753. Født i Tønder blev han 1733 hofpræst hos Kristian VI. Han var en fuldblods pietist og påvirkede kongen meget i denne retning, ligesom han udøvede en betydelig, om end underjordisk, indflydelse på ham, navnlig som rådgiver ved embedsbesættelser. Hans virksomhed som sådan var ofte meget uheldig, thi ensidig partimand, som han var, foretrak han pietister ved enhver lejlighed, og af mangel på menneskekundskab lød han sig ofte føre bag lyset af hylklere.

A. H. Blume. 1804—76. Født i Spandet sogn, præst og politiker.

J. Blüting. C. 1625. Virkede som retslærd i Slesvig og beskæftigede sig særlig med jyske lov.

J. C. Bodendick. 1735—1818. B, der var født i Ekernførde, spillede som livkirurg hos kronprins Fredrik (VI) en rolle ved regeringsforandringerne i 1784.

U. S. Boesen. 1797—1867. Blev 1850 provst i Haderslev provsti og 1854 bisp i Slesvig stift, i hvilken stilling han virkede til 1864 som „en ægte dansk mand og en nidkær biskop“.

J. Boie. † 1569. Født i Vilstrup og hofpræst hos hertug Hans d. æ.

P. O. Boisen. 1762—1831. Født i Emmerlev ved Tønder og † som biskop over Lolland-Falster stift, hvor han særlig gjorde sig fortjent ved sin omsorg for skolevæsenet. En af hans sønner var den bekendte F. E. Boisen, der fra 1850—59 var præst i Vilstrup.

J. A. Bolten. Født 1742 i Syderstapel, præst og historisk forfatter, † 1807.

C. Bornemann. 1637—92. Født i Haderslev, † som professor og borgmester i København.

H. Braker. † 1728. Var præst i sin fødeby Flensborg, hvor han gjorde sig bemærket ved sine vidtgående religiøse meninger.

I 3. bd. (Brandt—Clavus.)

P. Brandt. Født 1644 i Sønderborg, † 1701. B. gik tidlig i dansk statstjeneste og steg efterhånden til at blive overrentemester (finansminister), en plads han dog under de daværende fortvivlede økonomiske forhold ingenlunde var voxen, og hvorfra han 1692 afskedigedes.

F. Brekling. 1629—1711. Da der fornylig er udkommen en bog om theologen B., der er født i Hanved, udsættes den nærmere omtale af ham til denne.

C. L. Brockdorff. 1766—1840. Præsident for hertugdømmernes fælles appellationsret i Kiel og kurator for universitetet, som han bestyrede i slesvig-holstensk ånd.

Th. J. C. A. Brorsen. Astronom, f. 1819 i Nørborg.

H. A. Brorson. 1694—1764. B. fødtes i Randrup præstegård på Nordslesvigs vestkyst som den yngste af tre bekendte brødre „det rare kløverblad fra Randrup“, som de kaldtes af samtiden. Efter et, som det synes, noget vildt studentliv i København kom han som huslærer til en slægtning i Løgumkloster, og under de stille, landlige forhold vendte freden og roen tilbage til hans sind. Det var netop i denne tid, at pietismen begyndte at trænge frem, og den greb alle tre brødre, af hvilke den ældste Niels var præst i Bedsted, medens Hans Adolf og Broder samtidig blev præster henholdsvis i Randrup og Mjolden 1722. Hans Adolf, der fra sin barndom var en stor elsker

af sang og musik, skulde blive denne retnings store salmedigter. Han havde 1729 opgivet sit landsbykald og var bleven diakon i Tønder; gudstjenesten foregik på dansk, men man manglede danske salmer, og dette gav stødet til, at Br. dels oversatte tyske, dels udgav de danske salmer, han havde liggende, og 1739 udkom den berømte samling „Troens rare klenodie“ for første gang. Særlig var det folkemelodierne, han lagde til grund for sin digtning, hvad der bidrog meget til at gøre hans salmer så kære for menigmand, og samtidig „var de tanker og stemninger, som han helst gav udtryk, så almeenmenneskelige og almeenkristelige, at de kunde forstås af den enfoldigste, og samtidig deles af den mest udviklede og åndelig erfarne“. Han døde som bisp i Ribe stift.

N. Bruhn. Musiker, f. i Svabsted 1665, † 1697.

G. C. Burchardi. Retslærd, f. 1795 i Ketting, stænderdeputeret og rigsrådsmedlem, † 1882.

F. R. H. Bülow fødtes 1791 i Nustrup præstegård og trådte allerede 1805 ind i arméen, hvor han udmærkede sig under Københavns belejring 1807. I den følgende fredsperiode avancerede han jævnt fremad, men tænkte så småt på at trække sig tilbage ved arméreduktionen i 1842; til held for Danmark opgav han dog sit forsæt. Da krigen brød ud 1848, udnævntes B. til brigadecbef, „og der fandt næppe nogen begivenhed af betydning sted, uden at jo B. og hans brigade spillede hovedrollen“, „thi, sagde man træffende, var Læssøe i 1848 armeens sjæl, var B. i ikke mindre grad dens sværd.“ Regeringen imødekom derfor kun den almindelige stemning, da den i 1849 udnævnte ham til overgeneral. Feltlivets anstrængelser svækkede ham dog så meget, thi B. hørte ej til dem, der skånede

sig selv, at han i efteråret måtte nedlægge sin kommando, og først efter at krigen var endt, genvandt han nogenlunde sit helbred. Han døde på Sandbjærg juni 1858.

Frands Bøckmann. 1669—1741. Denne brave Flensborger er særlig bekendt ved de store tjenester, han i det kritiske år 1713 viste kong Fredrik IV. ved at udspjæde den svenske hærs bevægelser og gøre kongen opmærksom på, at den gottorpske regering spillede under dække med den svenske øverstkommanderende, general Stenbock. Det var om ham, at Fredrik IV. udtalte de ord, „at en borger i Flensborg har haft større kendskab til denne krig her i landet end alle vi andre tilsammen.“

C. C. A. Bøhndel. † 1847. Maler og lithograf.

Georg Calixt. 1586—1656. C. var en præstesøn fra Medelby og blev en af sin tids berømteste theologer. I modsætning til den stive, lutherske rettroenhed, der dengang herskede herhjemme, lagde han mest vægt på den kristne sædelære og søgte at mægle mellem de tre hovedkirker. Alle hans forsøg på at finde en virkekreds herhjemme strandede på de danske theologers modstand, og han døde derfor som professor ved det tyske universitet Helmstedt.

C. F. Callisen. 1777—1861. Udnævntes 1835 til generalsuperintendent i hertugdømmerne, hvilken plads han frivillig nedlagde 1848, da han ikke kunde gå med til oprøret og på den anden side heller ikke vilde slutte sig til Danmark.

Carl. Hertug af Sønderborg-Glücksborg 1813—78.

Caroline Amalie. 1796—1881. Kristian VIII.'s dronning og datter af hertug Fredrik Kristian af Augustenborg. Om C. A.'s forhold til sine brødre, skriver hendes biograf: „Dronningen holdt sig fjærn fra politik, og begivenheder

som prinsen af Augustenborgs udnævnelse til statholder . . . erfarede hun først som fuldbragte kendsgerninger.“

A. J. Carstens. 1754—98. Den berømte tegner og maler, der er født tæt ved Slesvig, kom først i vintapperlære i Ekerneførde, men livet her blev ham snart uudholdeligt, og i 1776 sagde han vintønderne farvel og drog til København. Da han imidlertid kom i strid med kunstakademiet, forlod han byen og rejste til Tyskland og Italien, hvor han efterhånden ved at søge tilbage til den klassiske oldtids kunst blev en af den nyere kunstretnings største banebrydere.

C. E. Carstens. Født 1810 i Tønder. Præst og kirkehist. forfatter.

J. A. H. Carstensen. 1783—1853. Degnesøn fra Guderup på Als, blev 1822 dansk generalkonsul i Algier.

A. J. C. Caspers. 1819—79. Var en af de tyskdannede og tysktalende præster, som efter 1850 sluttede sig til den danske regering, der udnævnte ham til præst i Husum; 1864 forlod han dog den danske sag.

M. Chemnitz. 1561—1627. Gottorpsk kansler, der for os kun har interesse ved sin stærke hævden af, at Slesvig ikke hørte til det tyske rige, men var et dansk len.

Christian Adolf. Hertug af Sønderborg. 1641—1702. Under ham inddroges det lille hertugdømme på grund af gæld under kronen.

Christian Albrecht. Hertug af Holstein-Gottorp. 1641—94. Ved svensk hjælp lykkedes det efter den ulykkelige krig i 1657—58 at få lensforholdet til Danmark hævet, og for yderligere at afsondre sit hertugdømme fra Danmark oprettede C. A. i 1665 det for Sønderjyllands danskhed så farlige universitet i Kiel. Da Kristian V.

1675 kom i krig med Sverige, blev bruddet mellem ham og C. A. fuldstændigt; hertugen blev fangen og tvungen til at anerkende den danske kronens lenshøjhed, og da han bagefter protesterede, inddrog Kristian V. hans land, som han først langt senere fik tilbage.

Christian August. Hertug af Augustenburg. 1696—1754. Købte 1725 Gråsten af Ahlefeldterne.

Christian August. 1768—1810. Prins af Augustenburg og 1809 valgt til svensk tronfølger.

Christian August. 1673—1726. Prins af Gottorp og formynder for den gottorpske hertug Carl Fredrik.

Christian Carl Frederik August. Hertug af Augustenburg. 1798—1869. Der kan naturligvis ikke her være tale om at genfortælle denne så forskellig bedømte fyrstes politiske optræden, dertil er den sikkert vore læsere alt for vel bekendt; i hovedsagen skal vi derfor kun anføre den karakteristik, rigsarkivar A. D. Jørgensen giver af ham i sin interessante biografi: „Som godsejer var han en blanding af en human og veltænkende mand, som ønskede at fremme sine undergivnes vel og knytte alle dem til sig, som stode i hans tjeneste — og en myndig, ikke sjælden vilkårlig og brutal herre.“ Uheldigvis var han dog ikke blot godsejer; hans moder havde tidlig indskærpet ham hans rettigheder til den danske krone, og til en af sine venner skriver han: „det er min beslutning, aldrig at opgive min ret til en krone, som i følge min overbevisning tilkommer mig og min familie.“ „Men medfødte prætensioner på en krone, som i heldigste tilfælde kun kan nåes ved omvæltninger og fredsforstyrrelser, er en sørgelig tilskikkelse for den, i hvis lod de falder. . . Og det er det bedste, som kan siges til undskyldning for hertugen, at

han blev truffen af denne frygtelige tilskikkelse, at han hengav sig til den med alle sine ævner og hele sin personlighed, og at han bukkede under for dens stadig voxende krav.“ Hans største politiske fejl ser J. i, at han undervurderede eller miskendte snarere aldeles den danske nationalitets betydning og styrke; ikke fordi han personlig ringeagtede det danske sprog, der tværtimod var hans daglige omgangssprog, men fordi han manglede „national kultur“. Han brød herved med det danske folk og gled videre og videre på den bane, der førte til oprøret i 1848, fragiselsen af hans rettigheder i 1852 „bei fürstlichen Worten und Ehren“ og det spidsfindige brud på dette løfte i 1863. Samtidens dom over ham er bekendt, „men, således ender levnedsskildringen, de erfaringer som vi senere har gjort med hensyn til de politiske lidenskabers magt, synes imidlertid i ikke ringe grad at måtte mildne opfattelsen af ham, selv om det aldrig vil kunne glemmes, at han i en skæbnesvanger tid svigtede sin konge og prisdav sit fædreland for fremmede fjender. Der er en kraft og konsekvents i hans optræden, en intelligens i hans tankegang og en overlegenhed i hans tale og stil, som vil gøre ham til en fremragende skikkelse imellem de mange ubetydeligheder, som i de tider vandt et navn i vort offentlige liv.“

C. J. R. Christiani. 1761—1841. Pædagog og præst, født i Risby sogn ved Ekernførde.

A. Christiansen. 1743—1811. C., der er født ved Løgumkloster, kom som ungt menneske til Flensborg, hvor han blev grundlægger af denne bys største handelshus, der fortsattes af hans søn C. A. Chr. (1780—1831), der ledede forretningen med stor dygtighed og bl. a. også er

bekendt som den, der gav stødet til anlæggelsen af den berømte kirkegård. Efter hans død overtoges forretningen af hans søn A. Chr., der i midten af århundredet var en af den danske sags bedste støtter og nød stor yndest hos Fredrik VII.

H. G. Clausen. 1759—1840. C., der er født i Karlum, er særlig bekendt ved sin hæftige kamp med Grundtvig, i hvilken han understøttedes af sin søn, den bekendte theolog og politiker H. N. Clausen.

Th. Clausen. 1677—1724. Født i Flensborg, † som generalsuperintendent.

Th. Clausen. 1801—85. Gårdejersøn fra Nybøl. Astronom og ansat ved forskellige danske og fremmede observatorier.

I 4. bd. (Clemens—Eynden.)

K. J. B. Clement. 1803—75. Historisk forfatter (f. på Amrum), der først stillede sig på dansk side, men efter 1841 skiftede parti.

A. L. Clemmensen. Arkitekt, f. 1852 i Læk.

D. Clüver. Berømt astronom og matematiker, f. i Slesvig, † 1708.

G. J. Couradi. 1679—1747. C. udnævntes i 1728 til generalsuperintendent i hertugdømmerne og har megen skyld i den vanrøgt, det danske sprog den gang udsattes for.

H. A. Reventlow Criminil. 1798—1869. R. Cr. var minister af Kristian VIII.'s og begyndelsen af Fredrik VII.'s regering, men trak sig tilbage efter martsdagene. 1852 blev han minister for Holsten og søgte at komme slesvig-holstenerne i møde, så vidt det kunde forenes med helstaten, bl. a. ved at gøre de to hertugdømmers for-

fatning så lig hinanden indbyrdes og så forskællige fra kongerigets som mulig. Efter ministeriet Ørsteds fald december 1854, trådte R. Cr. for bestandig tilbage fra det politiske liv.

J. C. Reventlow Criminil. 1797—1850. Foregåendes broder, der var præsident i det slesvig-holstenske kancelli og fra 1842—46 kgl. kommissarius i den slesvigske stænderforsamling, som han ledede i danskfjendtlig ånd — Om hans optræden overfor Hjort-Lorenzen, jfr. *Š. Å.* 1891, S. 121 fl.

P. Cypæus. 1536—1609. Både denne mand, der var født i Slesvig, og hans søn J. A. C., der senere gik over til catholicismen, har gjort sig fortjent ved deres arbejder over Sønderjyllands ældre kirkehistorie. Den ældre C. var desuden en dygtig jurist, der blev de gottorpske hertugers „råd“ og nød stor anseelse.

C. Danckwerth. † 1672. Bekendt ved sin store foliant „Landesbeschreibung der zwei Herzogthümer“, hvortil den dygtige kartograf Mejer leverede kortene, medens D. skrev teksten, hvori han viser sig som en af Slesvig-holstenismens vigtigste forløbere.

M. Davids. 1800—77. Beklædte ved oprørets udbrud et kommunalembede i Fredrikstad; han blev i embedet under krigen, men i modsætning til så mange andre forblev han tro mod den danske regering uagtet de voldsomme angreb, han var udsat for. Fra 1850—54 var han amtmand i Gottorp amt.

D. Didrichsen. Landøkonomisk forf., født i Angel 1752, † 1821.

H. H. Dithmer. 1780—1848. Teglværksejer i Egersund.

J. F. Duseberg. 1809—78. Læge i Flensborg.

C. V. Eckersberg. 1783—1853. Maler, født i Blå-krog. (Jfr. S. Å. 1892. S. 213.)

C. F. Ecklon. Botaniker, født 1795 i Åbenrå, † 1868 i Kapstaden.

P. v. Eitzen. 1521—98. En Hamborger, der 1562 blev superintendent i Slesvig, hvor han udøvede stor indflydelse.

Elisabeth. C. 1400. Hertuginde af Sønderjylland, som dronning Margrethe dog gjorde hende meget stridig, således at hun til slut egentlig kun beholdt Gottorp.

Erik I. Hertug af Sønderjylland, † 1272.

Erik II. Hertug af Sønderjylland, † 1325.

Ernst Günther. 1609—89. Hertug af Augustenborg og stamfader til den senere augustenborgske linje.

E. Ewald. 1696—1754. Digteren Johannes Ewalds fader er født i Højst; under sine theologiske studier blev han greben af pietismen, og da han i 1727 ansattes som vajsenshuspræst i København, blev han denne retnings banebryder og udfoldede dels som forfatter dels som prædikant en meget betydelig virksomhed; „en større prædikant og katekisorator haver Danmark næppe haft,“ siger en samtidig om ham.

C. Ewaldsen. 1819—93. Bekendt som præst ved Nicolai kirke i Flensborg fra 1857—64.

I 5. bd. (Faaborg—Gersdorff.)

C. A. Fabricius. 1734—1805. Født i Åbenrå; under bevægelsen for bondestandens frigørelse var F. en af dens dygtigste talsmænd, der særlig kæmpede for tvungen indførelse af arvefæste eller ejendom.

J. Fabricius. Født 1560 i Tønder og den ovennævnte v. Fitzens efterfølger som superintendent, fra hvilken stilling han dog i 6 år var afskediget, da hertugen nærmede sig den kalviniske lære, medens F. holdt på lutheranismen. † 1640.

J. C. Fabricius. 1745—1808. Født i Tønder. F., der havde været en af den store botaniker Linnés mest lovende disciple, blev efter mange genvordigheder professor i naturhistorie og økonomi ved Kiels universitet, hvor han dog levede under meget trykkede vilkår såvel i videnskabelig som i økonomisk henseende. Trods alle disse vanskeligheder blev hans virksomhed dog af meget stor betydning for zoologien (dyrelæren) og særlig for insektlæren, hvis hele system han søgte at omdanne efter lignende regler, som hans lærer havde anvendt på botaniken. Trods al den modgang og tilsidesættelse, han havde været genstand for i sit fædreland, elskede han dog stadig dette, og sorgen over dets ulykker i 1807 gav stødet til hans helsot.

N. N. Falck. 1784—1850. F. var en bondesøn fra Højereggen, der havde hørt til den dansktalende, gottorpske del af Slesvig, og hvor mindet om den fordrevne fyrsteslægt i lange tider var levende. Dette satte sit mærke i F.'s hele udvikling, thi medens han tidlig tog ordet for dansk retssprog i Nordslesvig, holdt han på den anden side stærkt på de to hertugdømmers ret til en selvstændig forfatning ved siden af kongerigets. For øvrigt var han en hæderlig om end lidet energisk karakter, der aldeles ikke egnede sig til sin stilling som præsident for den slesvigske stænderforsamling. Karakteristisk for ham er hans stilling til forslaget om indførelse af dansk retssprog i Nordslesvig, som han jo tidligere havde holdt på; nu fore-

slog han den ganske vist upartiske men ret komiske udvej, at indføre latin i stedet for tysk! Med selve oprøret sympathiserede han i grunden ikke, men svag som han var, lod han sig rive med, og hans oprigtige mæglingsforsøg led snart skibbrud.

N. Feddersen. 1699—1769. Født i Flensborg, † som magistratspræsident i Kristiania.

H. F. Feilberg. Født 1831. Forfatteren af „Fra Heden“ og „Dansk Bondeliv“, var 1856—64 præst i Sønderjylland.

Th. Fincke. 1561—1656. Matematiker og læge, født i Flensborg.

F. Fischer. 1809—71. Den bekendte fædrelandsven og redaktør fra Åbenrå, hvor han blev den danske sags trofaste støtte gennem sin avis, den senere „Freja“, som de slesvigholstenske myndigheder havde overdraget ham i den tro, at han var altfor optagen af „de himmelske anliggender (F. beskæftigede sig nemlig meget med astronomi), til at han brød sig om de jordiske!“ Hans hus var samlingsplads for de bedste danske i Åbenrå, og både med mund og pen vedblev han at føre kampen til det sidste.

Chr. Flor. 1792—1875. Lektor. (Jfr. S. Å. 1892. S. 63—104.)

J. G. Forchhammer. 1794—1865. Den berømte kemiker og geolog, der er født i Husum, kom 1818 til København, hvor H. C. Ørsted snart blev opmærksom på hans fremragende ævner og efter nogle års forløb skaffede ham en ansættelse ved universitetet og senere ved den polytekniske læreanstalt, til hvilken han var knyttet til sin død. Hans venner i hertugd. søgte at drage ham til

Tyskland, men uagtet det varede noget, inden han ret brød igennem herhjemme, kæmpede han dog stadig for at blive i Danmark, over hvis opståen og geologiske bygning hans undersøgelser skulde kaste et nyt lys.

K. Ph. Francke. 1805—70. F., der var født i Slesvig, hørte til den gruppe af tyske kancelliembedsmænd, der i enevældens dage fandtes i København. I martsdagene 1848 blev han udseet til at træde ind i ministeriet, men stillede så store fordringer, at planen strandede, hvorpå han forlod København sammen med den slesvigholstenske deputation og stillede sin betydelige dygtighed til oprørets tjeneste.

Fredrik III. 1597—1659. Hertug af Holsten-Gottorp. Under ham begyndte de gottorpske hertuger på deres mod Danmark så fjendtlige politik, idet hertug Fr. under Tredveårskrigen ikke blot søgte at holde sig neutral, men endogså spillede under dække med Danmarks fjender, såvel kejseren som Sverige, uagtet han var knyttet til Kristian IV. både ved lensforholdet og ved et særligt forbund, unionen. Forholdet til Sverige steg stadig i varme, den svenske konge, Carl Gustav ægtede hertugens datter, og da han i 1657 angreb Danmark, sluttede han et hemmeligt forbund med hertugen, der bl. a. skulde løses fra sin lenspligt og, hvis Svenskerne tog Danmark, have begge hertugdømmerne for sin egen mund. Ved freden opnåede han og hans arvinger virkelig at få lensbåndet opløst og stod nu som suveræn i sin del af landet.

Fredrik IV. 1671—1702. Hertug af Holsten-Gottorp og sønnesøn af den ovenfor nævnte. Opvoxet i et brændende had til Danmark, og hvad dansk var — han vilde f. ex. udrydde det danske sprog, så langt hans magt

nåde, gik hans bestræbelser ud på at forvandle sin del af hertugd. til en aldeles selvstændig stat, medens den danske regering søgte at hævde det bestående fællesskab, hvorfor karakteristisk nok det bekendte „ewig tosamende ungedelt“ stadig føres i marken fra dansk side, ganske vist i en anden retning end senere. Hertugen var gift med Carl XII.'s søster, og da denne konge begyndte sin krig mod Rusland, bortforpagtede Fr. ligefrem sit land til en æventyrer og drog i svensk tjeneste, hvor han endte sit liv på en polsk valplads.

Frederik Christian. 1765—1814. Hertug af Augustenborg og fader til „hertugen af A.“ og „prinsen af Nør“. Han var gift med Fredrik VI.'s søster, men forholdet mellem de to svogre var lægt fra godt, dels fordi hertugen med meget held krydsede kongens planer om at blive valgt til tronfølger i Sverige, dels på grund af hans tanker om sin slægts rettigheder og arvekrav, som han bestandig holdt sine unge sønner for øje. Hertugen var for øvrigt en litterær dannet mand, der beskyttede kunst og videnskab og bl. a. stod i forbindelse med den store tyske digter Schiller, som han flere gange understøttede; ligeledes udøvede han en betydelig og heldbringende virksomhed i sin egenskab af patron for Københavns universitet.

Frederik Christian August. 1829—80. Hertug af Augustenborg (Friedrich der achte.)

Frederik Emil August. 1800—65. Prins af Nør. „Medens hertugen, skriver A. D. Jørgensen, lignede sin fader i beregnende kløgt og energisk vilje, synes prinsen at have været en ægte junkernatur... uden dybere ærgerrighed eller lyst til at underkaste sig store anstrængelser for at nå et tvivlsomt mål.“ Personlig var han

kådt og ligefrem og nød vist større popularitet end broderen; i Nordslesvig bragte hans jagtlyst ham dog ofte i konflikt med befolkningen. Forholdet mellem ham og broderen var vist ikke altid det bedste, og man kan næppe betragte dem som „en enhed, der altid og overalt vilde findes på samme side.“ Hans optræden i 1848 har vistnok nærmest været frugten af en letsindig indskydelse og skyldes snarere hans indbildskhed og trang til at glimre end en gennemtænkt plan, og han følte sig også hurtig skuffet.

Frederik Christian Carl August. 1830—81. Skøndt prinsen af Nørs søn nærrede han i modsætning til faderen varme følelser overfor Danmark og deltog kun nødtvungen i oprøret, ligesom han også senere har lagt sin sympathi for sit fædreland for dagen.

J. V. Frohne. Født 1832 i Flensborg kom Frohne i 1852 som murersvend til København, til hvis største mestre han nu hører. Desuden har han efterhånden erhvervet sig meget betydelige samlinger.

J. From. Født 1605 ved Haderslev, † 1651 som professor i København.

J. W. Gage. 1804—40. Kunsthistoriker, f. i Tønning.

F. H. J. Geerz. 1816—88. G., der er født i Slesvig, er bekendt ved en række kortarbejder over de to hertugdømmer, der i ren kartografisk henseende er fortrinlige, medens derimod de historiske kort ofte lider under mangel på historisk kritik.

Gerhard I. Greve af Holsten og en tid hertug af Sønderjylland. Den i vor historie så vel kendte „kullede greve“, som Niels Ebbesen vog i Randers 1340.

Gerhard II. Greve af Holsten og fra 1385 hertug i Sønderjylland. † 1404.

G. D. Gerlach. 1798—1865. Født i Ekernefærde. Efter de Mezas fjærnelse fra overkommandoen i 1864 betroedes denne til G., der desuden er bekendt i Sønderjylland fra den tid, han var kommandant i Angel.

I 6. bd. (Gerson--H. Hansen.)

H. W. v. Gerstenberg. 1737—1823. Officer og digter, f. i Tønder, og særlig bekendt ved sin stræben efter at indføre den nordiske oldtid og gudelære i den tyske litteratur.

F. Giese. Født 1625 i Husum, † 1693 som embedsmand og velhavende godsejer (Giesegård på Sælland.)

Claus Gjordsen. Fredrik I.'s kansler, han er født på gården Solvig i Nordslesvig og døde 1532.

G. F. A. Graae. G. er født på Langeland 1810 og kaldedes 1851 til Flensborg som præst for den frie danske menighed, hvor han så at sige blev sat på en bar sten, men efterhånden samlede sig en menighed på en c. 3000 mennesker. Alt som præst i Jylland havde han lagt sin fædrelandskærlighed for dagen, og han anså det for at være en gud velbehagelig gerning at redde den sønderjyske befolkning fra fortyskningen. Fanatiker var han dog langt fra, hvad der bl. a. fremgår af nogle ord, han sagde i sin tiltrædelsesprædiken: „Jeg kommer hverken til eder som en tyv eller røver, og jeg vil råde enhver til at blive ved det sprog, hvori han beder sit fadervor.“ I august 1864 forlod han Flensborg, hvor for at bruge hans egne ord „ødelæggelsens vederstyggelighed“ nu sad i højsædet. † 1886. Sine erindringer fra Flensborg har han nedskrevet i „48 og 64“.

J. P. Gram. G. (f. 1850) er en gårdejersøn fra

Nustrup og studerede matematik ved Københavns universitet. Han har gjort sig fortjent dels ved videnskabelige math. arbejder, dels ved at benytte de math. teorier til at fremme og lette de praktiske overblik og beregninger såvel på forstvæsenets som på livsforsikringsvæsenets område, ligesom han selv som direktør er knyttet til en større ulykkesforsikringsanstalt.

F. C. Gutfeld. 1761—1823. Rationalistisk præst og forfatter. Født i Bevtoft og † som Holmens provst i København.

J. G. Th. Gülich. 1801—77. Den bekendte slesvig-holstenske politiker G. er født i Flensborg. På den slesvigske stænderforsamling udmærkede han sig ved sine voldsomme angreb på alt dansk, bl. a. var det ham, der foreslog mærket „dansk ejendom“ på skibe fra hertugd. slettet som et „stempel der knechtschaft“. Marts 1848 deltog han i den slesvig-holst. deputation til København.

G. H. v. Gørtz. 1668—1719. En tysker der gik i holsten-gottorpsk tjeneste, hvori han efter bedste ævne stræbte at skade Danmark så meget som mulig. Alle hans rænker kunde dog ikke forhindre, at hele Slesvig samledes under den danske konge, hvorefter han fortsatte sine planer, men nu i svensk tjeneste. Lykken var ham dog ugunstig, og da Svenskerne blev ophidsede over hans voldsomme finansstyrelse, henrettedes han nogen tid efter Carl XII.'s fald.

E. H. Hagerup. 1817—63. H., der er født ved Præstø, blev efter Istedslaget præst i Solt sogn, hvorved han fik lejlighed til nærmere at studere folkesproget i Angel; resultaterne af disse undersøgelser samlede han i sin fortjenstfulde bog „Om det danske sprog i Angel“.

N. Hammeleff. 1735—1801. Bondesøn fra Hammelev ved Haderslev, der senere blev dansk embedsmand og som sådan tog virksom del i de store landboreformer.

Hans den ældre. 1521—80. Kristian III.'s yngste broder, der ved hertugdømmernes deling 1544 fik den nordlige del af Sønderjylland og tog sit sæde i Haderslev, hvor han bl. a. byggede et nyt slot Hansborg øst for byen og stiftede et hospital. Han skildres som en fredssommelig og retsindig mand, der ved den mæglende stilling, han indtog mellem sine to brødre, kongen og hertug Adolf, blev „et bånd mellem Danmark og Holsten“.

Hans den yngre. 1545—1622. En søn af Kristian III., der i 1564 fik overdraget Ærø, Als og Sundeved uden dog at blive regnet for regerende fyrste. Han er særlig bekendt for sin iver efter at afrunde og forøge sine besiddelser, noget der nok kunde gøres nødig, da han havde ikke mindre end 23 børn. Han købte adelsmændene ud, optog øde jorder til drift og anlagde flere hovedgårde ved at nedlægge bøndergårdene. Men ved alt dette forværredes de frie bønders stilling meget, de blev tvungne til hoveri og stavnsbåndet dukkede op. — Han anlagde bl. a. slottet Lyksborg, og fra ham nedstammer de senere hertugelige linjer.

A. S. Hansen. 1817—89. Den bekendte Aleth H., der imellem krigen var stænderdeputeret og præst i Angel.

A. Hansen. 1818—84. H., der var gårdejer i Grumby i Angel, var stænderdeputeret og optrådte som sådan meget hæftig mod Danmark; bl. a. var det ham, der gav stødet til den slesvigske stænderforsamlings sprængning i 1863. Senere søgte han, dog uden noget resultat, at vinde

de nordslesvigske deputerede for en optræden mod Prøjsen til gunst for „Friedrich VIII“.

Bendix Hansen. 1843—75. Skolelærer og gårdmands-søn fra Frøslev og bekendt som populær forfatter.

C. K. L. Hansen. Historisk forfatter, født 1803 i Augustenborg, † 1886.

H. Hansen. 1797—1867. Præst, født i Husum og bekendt ved et smædeskrift, han 1855 udgav mod Danmark, „hvor ikke alene noget, men alt er råddent“.

H. Hansen. 1821—90. Arkitekturmaler, født i Haderslev. (Jfr. S. Å. 1892. S. 225 ff.)

N. N.
